

ALAT-ALAT MUZIK ETNIK MINORITI JARAI DAN BAHNAR DI VIETNAM

Mohd Yuszaidy Mohd Yusoff

PENGENALAN

Etnik minoriti Jarai dan Bahnar adalah di antara etnik minoriti yang mendiami tanah tinggi tengah Vietnam. Etnik minoriti ini turut dikenali sebagai *Montagnards*.¹ *Montagnards* bermaksud masyarakat yang mendiami kawasan tanah tinggi atau penduduk bukit. Istilah ini diberikan oleh pengkaji-pengkaji dari Perancis kepada etnik minoriti tersebut. Manakala, masyarakat tempatan Vietnam pula menyebut etnik minoriti tersebut adalah seperti "moi".² Perkataan "moi" bermaksud masyarakat liar atau biadab. Namun begitu etnik minoriti Jarai dan Bahnar adalah penduduk asli Vietnam.

Perbincangan yang diutarakan dalam artikel ini terlebih dahulu akan menjelaskan tentang latar belakang etnik minoriti tanah tinggi tengah Vietnam. Latar belakang etnik kemudiannya membincangkan secara husus tentang etnik minoriti Jarai dan Bahnar. Seterusnya penulisan ini akan menghuraikan secara terperinci tentang alat-alat muzik yang terdapat dalam etnik minoriti Jarai dan Bahnar. Penghuraian selanjutnya akan menyentuh berkenaan fungsi alat-alat muzik yang digunakan oleh etnik minoriti Jarai dan Bahnar dengan melihat kaitannya dengan kehidupan kedua-dua masyarakat tersebut.

ETNIK MINORITI TANAH TINGGI TENGAH VIETNAM

Sebelum membincangkan mengenai etnik Jarai dan Bahnar, perlu diketahui terlebih dahulu latar belakang etnik minoriti yang mendiami tanah tinggi tengah Vietnam secara keseluruhan. Mengikut lokasi geografi, kawasan tanah tinggi tengah Vietnam terletak di bahagian tengah iaitu di sebelah barat negara Vietnam yang bersempadan dengan negara Kemboja dan Laos. Keluasan kawasan tanah tinggi tengah Vietnam boleh dianggarkan kira-kira 65 ribu km persegi. Kawasan tanah tinggi tersebut boleh dibahagikan kepada empat provinsi iaitu Kon Tum di utara, Gia Lai dan Dac Lac di tengah dan Lam Dong di selatan. Manakala jumlah penduduknya melebihi tiga juta di mana 50% terdiri daripada etnik minoriti tempatan.

Etnik minoriti tanah tinggi tengah Vietnam terdiri daripada etnik minoriti Jarai, Bahnar, Rhade, Cru, Raglai, Sedang, Ede, Dao, Mnong, Muong dan Ma. Etnik minoriti ini juga tergolong di dalam kumpulan Austronesia atau Malayo-Polinesia yang mendiami wilayah di kepulauan Melayu.³ Oleh itu terdapat dua sistem sosial yang diamalkan oleh etnik-etnik minoriti itu adalah seperti sistem sosial 'matrilineal' dan 'matrilokal'. Manakala satu lagi sistem sosial yang diamalkan oleh etnik minoriti

iaitu sistem sosial 'pratrilineal' dan 'pratrilokal'.⁴

Didapati etnik minoriti Jarai, Rhade, Cru, Ede dan Raglai mengamalkan sistem sosial dari nisab 'matrilineal' dan 'matrilokal'. Sistem sosial ini berdasarkan nisab ibu atau perempuan.⁵ Sistem sosial ini mempunyai persamaan dengan sistem sosial yang diamalkan oleh etnik minoriti Cam yang mendiami di pinggir pantai tengah Vietnam. Manakala, etnik minoriti seperti Bahnar, Mnong, Sedang, Muong dan Ma pula mengamalkan sistem sosial dari nisab 'pratrilineal' dan 'pratrilokal' iaitu nisab sebelah bapa.

Namun begitu etnik minoriti yang mendiami kawasan tanah tinggi tengah Vietnam masih mengamalkan dan mengekalkan kepercayaan animisme sehingga ke hari ini. Kepercayaan animisme boleh ditakrifkan sebagai sistem kepercayaan terhadap adanya kuasa luar biasa pada tumbuhan, bentuk muka bumi dan haiwan, yang dipanggil penunggu atau semangat.⁶ Kepercayaan animisme yang sebatian dan kukuh di dalam lingkungan masyarakat mereka telah menyebabkan kepercayaan ini sering mempengaruhi setiap kegiatan mereka. Ini disebabkan mereka amat mempercayai bahawa alam ini dihuni atau didiami semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang. Mereka mempercayai bahawa semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang yang berkeliaran dan menunggu masa yang sesuai untuk mempengaruhi diri manusia sama ada bagi mendatangkan penyakit, kecelakaan atau mala petaka ataupun mendatangkan kebaikan kepada manusia.⁷

Selain itu, etnik minoriti tanah tinggi tengah Vietnam juga mempercayai bahawa semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang turut mendiami pokok besar, batu besar, hutan yang tebal, gunung, rumpun buluh, bukit dan sungai.⁸ Oleh itu, mereka beranggapan bahawa setiap semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang perlu dirayu, disanjung dan dipujuk agar tidak mengganggu dan membinasakan kehidupan mereka ataupun membantu pelbagai usaha mereka. Ini menyebabkan mereka telah menjalankan pelbagai upacara ritual yang membabitkan semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang adalah seperti puja hutan, puja tanah, puja kampung, puja bukit, puja sungai dan puja semangat haiwan. Ini kerana mengimbangi kuasa semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang supaya tidak mengganggu atau membawa bencana kepada kehidupan mereka. Kadang kala terdapat juga upacara ritual yang diadakan untuk memohon pertolongan dari semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang untuk kesejahteraan dan kemakmuran dalam kehidupan mereka.

Mereka biasanya mengadakan upacara ritual di kawasan perkuburan atau di tanah lapang di kawasan petempatan mereka. Ini merupakan tempat yang sesuai untuk menarik semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang supaya turut serta dalam upacara ritual yang dijalankan. Ini kerana kawasan itu turut didiami semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang. Ini memudahkan bagi mereka mengadakan upacara ritual pemujaan kepada semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang. Pada masa yang sama, ia bertujuan menjaga ketenteraman dan kesejahteraan semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang yang mendiami di kawasan itu.

Begitu juga mereka turut mempercayai bahawa semangat, makhluk halus

dan roh nenek moyang juga mendiami di kawasan hutan. Oleh itu, sebelum melakukan kegiatan penebangan pokok, mereka terlebih dahulu menjalankan satu upacara ritual puja hutan. Ini bertujuan memohon kebenaran atau memujuk semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang untuk memberi kebenaran membuka kawasan hutan. Begitu juga mengelakkan semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang terganggu atau membawa bencana kepada masyarakat mereka.

Etnik minoriti tanah tinggi tengah Vietnam didapati menjalankan kegiatan ekonomi sara-diri dalam kegiatan harian mereka. Kegiatan itu biasanya dilakukan hanya untuk keperluan diri sendiri atau penduduk kampung sahaja. Kegiatan ekonomi etnik minoriti lebih tertumpu kepada pertanian padi kering atau padi bukit.⁹ Mereka melakukan pertanian padi kering dengan cara menanam di lereng atau di puncak bukit yang berhampiran dengan kawasan kediaman mereka. Pertanian ini lebih bersifat kepada pertanian pindah iaitu satu kegiatan pertanian secara pindah randah. Etnik minoriti tanah tinggi tengah Vietnam memanggil pertanian seperti itu ialah "ray".¹⁰ Cara ini bermula dengan membuka satu kawasan hutan dan membakar hutan itu untuk membaja tanah tersebut sebelum menanam. Penghasilannya merosot dari setahun ke setahun kerana tanah kekurangan baja. Di mana setelah tiga tahun mengerjakan tanah itu mereka terpaksa meninggalkannya sekurang-kurang untuk dua puluh tahun lagi bagi membolehkan tanah itu menjadi subur untuk tanaman semula.

Selain menjalankan kegiatan pertanian padi kering untuk keperluan sendiri, etnik minoriti tanah tinggi tengah Vietnam juga melakukan kegiatan seperti memetik buah-buahan hutan dan sayur-sayur liar. Mereka juga melakukan aktiviti perburuan binatang seperti memburu gajah dan badak.¹¹ Ini kerana gading gajah dan tanduk badak sangat bernilai dan mendapat permintaan yang tinggi terutamanya dalam sektor perubatan tradisional.

ETNIK MINORITI JARAI DAN BAHNAR

Etnik minoriti Jarai dan Bahnar diberi tumpuan kerana kedua-dua etnik minoriti ini merupakan yang utama di kawasan tanah tinggi tengah Vietnam. Selain itu, didapati kebudayaan dan kesenian yang dimiliki oleh etnik minoriti Jarai dan Bahnar lebih baik berbanding dengan etnik minoriti yang lain. Perbincangan ini akan menghuraikan mengenai latar belakang, kepercayaan dan ritual etnik minoriti Jarai dan Bahnar.

ETNIK MINORITI JARAI

Etnik minoriti Jarai adalah merupakan etnik minoriti yang paling ramai dengan jumlah penduduk dianggarkan sebanyak 250 ribu orang. Etnik minoriti Jarai lebih menumpukan petempatan di selatan provinsi Kon Tum dan bahagian barat serta selatan provinsi Gia Lai. Namun begitu terdapat juga sebahagian kecil petempatan etnik minoriti Jarai di utara Dac Lac.

Etnik minoriti Jarai boleh dibahagikan kepada beberapa kelompok kecil

berdasarkan provinsi yang mereka diami. Secara umum, terdapat lima kumpulan kecil etnik minoriti Jarai yang terdiri daripada kumpulan pertama Jarai Pleiku yang menetap di sekeliling atau sekitar provinsi Gia Lai dan kumpulan kedua Jarai Cheoro di provinsi Kon Tum. Manakala kumpulan ketiga pula terdiri daripada Jarai Arap yang mendiami di utara barat provinsi Gia Lai. Di selatan barat provinsi Kon Tum terdapat kumpulan keempat yang terdiri daripada etnik Jarai H'drung. Etnik Jarai H'drung juga mendiami di timur laut provinsi Gia Lai. Kumpulan kelima etnik Jarai iaitu etnik Tbulan yang mendiami bahagian barat provinsi Dac Lac.

KEPERCAYAAN DAN UPACARA RITUAL ETNIK MINORITI JARAI

Etnik minoriti Jarai masih berpegang teguh kepada kepercayaan animisme. Kepercayaan animisme sudah sebatu dan kukuh di dalam jiwa mereka. Ini menyebabkan kepercayaan seperti Budha, Hindu, Kristian dan Islam sukar menembusi ke dalam etnik minoriti itu. Ini kerana kitaran atau perjalanan kehidupan etnik minoriti itu mempunyai kaitan yang rapat dengan alam semulajadi. Ini disebabkan kehidupan di kawasan tanah tinggi terpisah dengan dunia luar. Oleh itu, etnik minoriti Jarai masih dapat mengekalkan kepercayaan masyarakat mereka. Begitu juga etnik minoriti Jarai masih mempercayai bahawa semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang yang mengawal kehidupan mereka.¹² Mereka mempercayai bahawa setiap unsur-unsur tersebut dipercayai mempunyai kuasa yang membantu, mengawal, menentukan dan menjaga perjalanan kehidupan mereka.

Ini menyebabkan mereka mempercayai bahawa alam semulajadi yang terdiri daripada elemen-elemen seperti pokok besar, batu besar, rumpun buluh, hutan, bukit dan sungai didiami semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang. Oleh itu, etnik minoriti Jarai terlalu menghormati pada setiap benda yang mempunyai saiz bentuk yang besar seperti pokok besar, batu besar, rumpun buluh, hutan, bukit dan sungai. Mereka juga mempercayai bahawa roh nenek moyang yang dipanggil *Po Teo Pui* dan *Po Teo Lai* turut mendiami elemen-elemen tersebut. Menurut kepercayaan etnik minoriti Jarai dipercayai kedua-dua roh nenek moyang itu mengawal dan memberi pertolongan kepada masyarakat terutamanya mengawal cuaca daripada kemarau dan mengawal hujan.¹³

Oleh itu, etnik minoriti Jarai sering mengadakan upacara ritual untuk dipersembahkan kepada setiap semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang. Setiap upacara ritual yang diadakan oleh etnik minoriti itu akan diiringi bunyi-bunyian muzik daripada alat gendang dan gong. Menurut kepercayaan etnik minoriti itu dipercayai bahawa bunyian muzik yang dihasilkan daripada alat gendang dan gong dikatakan dapat mendamai dan mengimbangi kuasa semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang.¹⁴ Ini dapat mengelakkan berlaku sebarang gangguan semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang ke atas masyarakat mereka.

Selain itu, etnik minoriti Jarai turut mempercayai bahawa bunyian muzik tersebut dapat menarik semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang ke dalam upacara ritual. Ini memudahkan bagi mereka untuk meminta atau memohon

pertolongan daripada semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang seperti memberi pulangan rezeki yang baik pada masa akan datang.

Etnik minoriti Jarai biasanya mengadakan upacara ritual pada bulan pertama mengikut kalendar masyarakat itu.¹⁵ Upacara ritual yang diadakan bertujuan memuja semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang sebagai tanda penghormatan atau untuk memperoleh persetujuan. Pada masa upacara ritual, mereka akan berkumpul beramai-ramai di kawasan perkuburan atau *Pothi*. Kawasan perkuburan dipilih kerana ia didapati merupakan tempat yang paling suci bagi masyarakat mereka. Selain itu ia amat bersesuaian dengan upacara ritual pemujaan yang diadakan kerana terdapat semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang yang diperlukan turut mendiami kawasan itu. Semasa upacara ritual pemujaan dijalankan turut disertakan beberapa sajian. Sajian itu dipersembahkan kepada semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang. Mereka menyediakan beberapa sajian yang terdiri daripada daging kerbau, daging kambing, daging babi, daging ayam, air tuak dan kuih-muih dalam bentuk patung binatang¹⁶

Upacara ritual itu diketuai oleh seorang bomoh. Bomoh dalam etnik minoriti Jarai dipanggil *Modwom*. Beliau juga bertindak sebagai pengantara dalam upacara ritual tersebut. Beliau akan memulakan upacara ritual dengan membaca jampi mantera yang ditujukan kepada semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang. Ini bertujuan memujuk semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang supaya membantu dan mengelakkan berlaku perkara yang tidak diingini semasa upacara ritual itu. Semasa *Modwom* membaca jampi mantera, alat-alat muzik seperti gendang dan gong dipalu secara berterusan dalam tempo yang perlahan kepada tempo yang lebih lagu. Begitu juga rentak lagu yang dimainkan dalam upacara ritual sentiasa berubah-ubah mengikut keadaan semasa upacara ritual. Ini bertujuan menarik semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang turut sama dalam upacara ritual tersebut.

ETNIK MINORITI BAHNAR

Etnik minoriti Bahnar juga di antara etnik minoriti yang dominan di tanah tinggi tengah Vietnam. Etnik minoriti Bahnar yang mendiami kawasan tanah tinggi tengah Vietnam dianggarkan berjumlah kira-kira 140 ribu orang. Etnik minoriti Bahnar lebih tertumpu di provinsi-provinsi Kon Tum, Gia Lai dan Binh Dinh.

Etnik minoriti Bahnar juga tergolong dalam kumpulan Austronesia dan mempunyai hubungan dengan etnik minoriti Jarai tetapi penggunaan bahasa lebih kepada bahasa Mon-Khmer.¹⁷ Selain itu bahasa yang digunakan oleh etnik minoriti Bahnar juga dikatakan hampir mempunyai persamaan dengan dielek bahasa etnik minoriti Sedan, M' nong, Stieng dan Muong. Etnik minoriti Bahnar mengamalkan sistem sosial yang berteraskan kepada nisab bapa iaitu sistem pratrilineal dan pratrilokal. Sistem sosial ini berbeza dengan sistem sosial etnik minoriti Jarai yang bernisabkan ibu atau matrilineal.

Etnik minoriti Bahnar juga terbahagi kepada beberapa suku yang berdasarkan provinsi. Oleh itu, etnik minoriti Bahnar terdiri daripada 13 suku iaitu Bahnar Kontumin

yang berpusat di tengah provinsi Kon Tum dan Bahnar Jolongin di utara barat Kon Tum. Suku Bahnar Golarin dan Bahnar Tosungin yang bertempat di provinsi tengah Gia Lai. Suku Bahnar Kondekein dan Bahnar Alatangin juga mendiami provinsi Gia Lai. Begitu juga suku Bahnar Alakogin, Bahnar Bonamin, Bahnar Toloin dan Bahnar Rohlive yang mendiami provinsi Gia Lai. Manakala suku Bahnar Kremin Vinh Thanh dan Bahnar Chamin Van Canh di provinsi Binh Dinh. Kumpulan suku etnik minoriti Bahnar yang terakhir ialah suku Bahnar Butin yang mendiami kawasan hutan tebal di barat Kon Tum. Walaupun terdiri daripada pelbagai suku, etnik minoriti Bahnar masih mengamalkan dan mengekalkan kebudayaan dan kepercayaan sendiri mereka.

KEPERCAYAAN DAN UPACARA RITUAL ETNIK MINORITI BAHNAR

Etnik minoriti Bahnar juga mempercayai kepercayaan animisme yang memuja semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang.¹⁸ Ini kerana etnik minoriti itu mempercayai bahawa kuasa yang terdapat pada semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang yang mengawal dan menentukan perjalanan kehidupan mereka. Kepercayaan itu telah sebatik dalam jiwa mereka kerana ia berkait dengan alam semulajadi. Oleh itu, mereka mempercayai bahawa alam semulajadi turut didiami semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang. Ini menyebabkan mereka sangat menghormati semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang dan tidak akan melanggar pantang larang yang telah ditetapkan. Oleh itu, etnik minoriti mempercayai bahawa sekiranya melanggar pantang larang itu akan membawa bencana atau memberi kesan buruk kepada mereka atau kampung mereka.

Mengikut etnik minoriti Bahnar, semangat terbahagi kepada dua jenis semangat iaitu semangat baik dan semangat jahat. Semangat baik biasanya dikaitkan dengan roh nenek moyang yang dipanggil *Bok Koi Doi* dan *Lan Koh Keh*. Menurut kepercayaan mereka, roh nenek moyang ini yang mengawal keselamatan dan memberi pertolongan kepada mereka.¹⁹ Namun begitu terdapat juga semangat baik yang berkaitan dengan alam semulajadi seperti semangat guruh dan petir yang dipanggil *Bok Glaih*, semangat padi dipanggil *Yang Xo Ri*, semangat air pula dipanggil *Yang Dak* dan semangat bukit dipanggil *Bok Kong*. Semangat-semangat ini yang dipercayai telah membantu mereka dalam mengharungi kehidupan seharian mereka.

Manakala semangat jahat sering dikaitkan dengan semangat yang mendiami pada binatang dan pokok besar. Berdasarkan kepercayaan itu, semangat binatang yang sering dikaitkan dengan kejahatan iaitu adalah terdiri daripada semangat harimau yang dipanggil *Bok Kna*, semangat gajah pula dipanggil *Roix* dan semangat unikon dipanggil *Yang ya Tok*. Manakala, semangat pokok besar pula dipanggil *Yang Long*. Semangat-semangat tersebut yang dipercayai sering membawa bencana atau mala petaka kepada masyarakat mereka.

Oleh itu, mereka sering mengadakan upacara ritual untuk memuja semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang. Menurut kepercayaan mereka dengan mengadakan upacara ritual, ia dapat memujuk dan mengimbangi kuasa yang terdapat pada semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang.²⁰ Begitu juga mereka percaya

dengan iringan bunyi muzik yang dihasilkan daripada alat gendang dan gong dapat mempercepatkan proses upacara ritual. Ini kerana bunyian muzik yang dihasilkan daripada alat gendang dan gong dapat memujuk dan mendamaikan semangat.²¹ Selain itu, bunyian muzik tersebut dikatakan dapat menarik semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang turut serta dalam upacara ritual yang dilakukan pada masa itu.

Upacara ritual lazimnya diadakan secara besar-besaran. Upacara ritual biasanya yang berlangsung mengambil masa yang lama untuk diselesaikan iaitu selama sebulan dan ia dikenali sebagai *Ning Nong*. Pada upacara ritual *Ning Nong* akan diisikan pelbagai acara yang terdiri daripada upacara memuja, majlis makan-minum dan pesta hiburan. Pada masa yang sama, mereka menyediakan beberapa sajian untuk dipersembahkan kepada semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang. Etnik minoriti itu biasanya menyediakan sajian seperti daging kerbau, daging kambing, daging ayam dan kuih-muih yang berbentuk patung seperti mana yang disediakan oleh etnik minoriti Jarai.²²

Begitu juga upacara ritual dijalankan di kawasan perkuburan kerana kawasan itu merupakan suci dan sakral. Selain itu memberi penghormatan kepada semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang yang mendiami kawasan itu. Permulaan upacara ritual itu, ia diketuai oleh seorang bomoh yang dikenali sebagai *Modon*. Beliau merupakan individu yang bertanggungjawab pada setiap upacara ritual yang dijalankan dari mula sehingga selesai. Beliau membaca jampi mentera dengan diiringi bunyian muzik yang dihasilkan daripada alat gendang dan gong secara berterusan sehingga upacara telah berakhir. Jampi mentera itu ditujukan kepada semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang supaya dapat menerima sembah yang mereka sediakan. Ini kerana semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang perlu dijamukan supaya dapat memberikan pertolongan atau bantuan kepada etnik minoriti itu.

Selain mengadakan upacara ritual puja semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang, mereka juga mengadakan upacara ritual yang berkaitan dengan alam semulajadi. Mereka mengadakan upacara ritual puja hujan yang dipanggil *Mirah* iaitu upacara ritual dilakukan pada bulan pertama mengikut kalender masyarakat mereka. Upacara ritual itu bertujuan memperolehi air untuk aktiviti pertanian padi bukit. Begitu juga etnik Bahnar turut mengadakan upacara ritual untuk memperolehi cuaca yang baik iaitu dipanggil *Minh Cham*. Upacara ritual itu biasanya dilakukan pada pertengahan tahun mengikut kalender etnik minoriti itu.

Kesemua upacara ritual pemujaan yang dijalankan oleh etnik minoriti Jarai dan Bahnar banyak mempunyai pertalian dengan alam semulajadi. Kehidupan yang dikelilingi dengan elemen-elemen yang terdapat pada alam semulajadi menyebabkan etnik minoriti Jarai dan Bahnar memandang alam semulajadi yang menentukan dan mempengaruhi setiap kegiatan atau perjalanan kehidupan harian mereka.

ALAT-ALAT MUZIK

Etnik minoriti Jarai dan Bahnar juga mempunyai alat-alat muzik mereka sendiri. Kebanyakan alat muzik etnik minoriti Jarai dan Bahnar mempunyai pertalian rapat dengan alam semulajadi. Ini kerana sebahagian alat muzik adalah dihasilkan menggunakan bahan-bahan yang diperolehi daripada sumber alam semulajadi. Bahan-bahan yang biasa dikaitkan dengan alat muzik adalah seperti pokok kayu, buluh, besi, tembaga dan batu. Ini menyebabkan alat-alat muzik etnik minoriti Jarai dan Bahnar tidak dapat dipisahkan dengan alam semulajadi. Selain itu menurut kepercayaan etnik minoriti Jarai dan Bahnar terdapat semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang yang tinggal dalam alat-alat muzik itu.²³ Ini dipercayai dapat membantu menghasilkan bunyi yang menarik dan mampu menghasilkan situasi yang diperlukan dalam upacara ritual.

Alat muzik etnik minoriti Jarai dan Bahnar boleh diklasifikasikan mengikut sistem klasifikasi alat-alat muzik yang diperkenalkan oleh Curt Sachs dan E. von Hornbostel pada tahun 1914.²⁴ Sachs-Hornbostel telah mengklasifikasikan alat-alat muzik kepada empat kumpulan alat-alat muzik yang besar iaitu kumpulan alat muzik membranofon, idiofon, arofon dan kordofon.

Mengikut klasifikasi Sachs-Hornbostel, alat muzik membranofon adalah kumpulan alat muzik yang menghasilkan bunyi apabila dipukul atau dipalu kepada kulit yang dipasangkan pada baluh yang ditegang dengan kuat.²⁵ Klasifikasi alat muzik membranofon juga menggandungi dua jenis utama iaitu alat *drum* dan alat *merliton*. Namun begitu kelas kecil drum dibahagikan lagi mengikut bentuk baluh dan bilangan muka kulit.

Didapati alat muzik membranofon merupakan alat muzik yang utama dan dominan. Ini kerana alat muzik membranofon yang menghasilkan tempo dan rentak dalam upacara ritual dan repertoire. Ini menyebabkan alat muzik membranofon sering dimainkan untuk mengiringi dalam upacara ritual dan repertoire. Selain itu, etnik minoriti Jarai dan Bahnar turut mempercayai bahawa kulit binatang dan pokok kayu yang digunakan sebagai bahan-bahan alat muzik membranofon dikatakan didiami semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang. Menurut kepercayaan mereka, elemen-elemen itu yang mempunyai kuasa yang mampu menghasilkan bunyian yang dikehendaki semasa upacara ritual dan repertoire.²⁶ Ini menyebabkan alat muzik membranofon merupakan salah satu alat muzik yang magis dan sakral. Di samping itu, ia turut mempunyai beberapa pantang larang yang perlu dipatuhi. Alat muzik membranofon boleh dibahagikan kepada tiga jenis yang berdasarkan saiz baluh iaitu baluh besar, sederhana dan kecil.²⁷

Etnik minoriti Jarai memanggil gendang baluh besar iaitu *Hogor Prong*. Manakala etnik minoriti Bahnar pula menyebut sebagai *Hogor Tak* atau *Hogor P'nung*. Struktur baluh *Hogor Prong* atau *Hogor Tak* boleh dibahagikan kepada dua bahagian yang berdasarkan baluh dan kulit. Struktur baluh *Hogor Prong* atau *Hogor Tak* didapati berbentuk tong pendek dan mempunyai dua muka yang berlainan saiz. Ini kerana di bahagian tengah baluh *Hogor Prong* atau *Hogor Tak*

bercembung. Bagi membuat baluh gendang, mereka biasanya menggunakan jenis kayu atau pokok yang diperolehi daripada pokok merbau atau nangka. Manakala, kulit yang digunakan untuk menutup permukaan baluh yang terbuka diperolehi daripada kulit kerbau atau kulit kambing. Namun begitu, etnik minoriti Jarai dan Bahnar lebih suka menggunakan kulit kerbau berbanding dengan kulit kambing untuk menutup permukaan baluh yang terbuka. Mereka mempercayai bahawa kulit kerbau dapat menghasilkan bunyi yang kuat dan bergema semasa ditabuh berbanding dengan kulit kambing.

Hogor Prong atau *Hogor Tak* menghasilkan dua timbre bunyi iaitu timbre bunyi “pak” dan “doh” apabila ditabuh pada permukaan besar dan kecil. Timbre bunyi “pak” dihasilkan apabila permukaan kecil ditabuh dengan menggunakan jari tangan kanan atau kiri (jari telunjuk, jari hantu, jari manis dan jari kelingking) sebagai tabuhan. Timbre bunyi “doh” pula dihasilkan apabila ditabuh pada permukaan besar. Kadang kala didapati etnik minoriti Jarai dan Bahnar menggunakan batang kayu yang hujungnya dibalut dengan kain. Ini menghasilkan timbre bunyi “gleng” dan “to’g” apabila dipalu ke atas permukaan besar dan kecil. Bagi timbre bunyi “gleng” apabila dipalu pada permukaan besar dan timbre bunyi “to’g” pula dihasilkan apabila permukaan kecil dipalu. Oleh itu, terdapat dua cara untuk memainkan *Hogor Prong* atau *Hogor Tak* iaitu cara pertama hanya seorang pemain saja yang akan menabuh atau memalunya. Cara kedua pula dengan menggunakan dua pemain yang akan menabuh pada satu gendang di mana salah seorang daripada mereka akan menabuh pada permukaan yang satu lagi.

Selain daripada gendang yang bersaiz besar terdapat juga gendang yang mempunyai saiz baluh sederhana iaitu *Hogor Ching Arap* dan *Po Nung Yun*. *Hogor Ching Arap* merupakan gendang yang dimiliki oleh etnik minoriti Jarai. Manakala, etnik minoriti Bahnar pula menyebut sebagai *Po Nung Yun*. Begitu juga, struktur baluh *Hogor Ching Arap* atau *Po Nung Yun* mempunyai persamaan dengan baluh *Hogor Prong* iaitu berbentuk tong pendek yang sederhana dan mempunyai dua permukaan yang berlainan saiz. Ini kerana di bahagian tengahnya juga bercembung. Manakala, dua permukaan yang terbuka itu ditutupi dengan kulit binatang seperti kulit kerbau atau kulit kambing. Namun begitu, mereka lebih suka menggunakan kulit kambing untuk menutup dua permukaan yang terbuka kerana timbre bunyi yang dihasilkan daripada kulit kambing lebih nyaring berbanding dengan kulit kerbau. Begitu juga bahan baluhnya diperolehi daripada pokok merbau atau pokok nangka di kawasan hutan yang berhampiran dengan kediaman mereka.

Hogor Ching Arap menghasilkan dua timbre bunyi iaitu “dong” dan “duh”. Timbre bunyi “dong” dihasilkan apabila permukaan kecil ditabuh dengan menggunakan jari tangan bergantung kepada kesesuaian pemain itu sama ada jari tangan kanan atau kiri. Manakala, timbre bunyi “duh” pula dihasilkan apabila permukaan besar ditabuh ke atasnya dengan menggunakan jari tangan sebagaimana menghasilkan timbre bunyi “dong”. Kadang kala didapati etnik minoriti Jarai dan Bahnar menggunakan kayu yang tanpa dibalut dengan kain sebagai alat memalu. Penggunaan kayu paluan bergantung kepada kesesuaian dalam upacara ritual atau repertoire. Timbre bunyi

yang dihasilkan apabila dipalu pada permukaan besar iaitu timbre bunyi “tik” dan pada permukaan kecil pula menghasilkan timbre bunyi “tak” apabila dipalu ke atas permukaan itu.

Begitu juga dalam kumpulan alat muzik membranofon etnik minoriti Jarai dan Bahnar terdapat baluh gendang yang bersaiz kecil. Etnik minoriti Jarai menyebut gendang itu ialah *Hogor Tak M'lia* atau *Hogor Pah*. Manakala, etnik minoriti Bahnar pula memanggil iaitu *Sogor Yun* atau *Sogor Tap*. Ini merupakan saiz gendang yang amat popular dan biasa digunakan dalam repertoire. Ini kerana saiz baluh yang kecil dan ringan yang memudahkan gendang itu dibawa. Selain itu, ia juga dikatakan mempunyai sifat magis dan sakral didalamnya yang menyebabkan gendang itu perlu dijagai dan dihormati untuk mengelakkan berlaku bencana atau malapetaka yang tidak diingini.

Struktur baluh *Hogor Tak M'lia* atau *Sogor Yun* juga mempunyai persamaan dengan baluh gendang *Hogor Prong* dan *Hogor Ching Arap* iaitu berbentuk tong pendek dan mempunyai dua permukaan yang berlainan saiz. Begitu juga di bahagian tengahnya bercembung dan menggunakan kulit kerbau untuk menutup permukaan muka yang terbuka itu. *Hogor tak M'lia* atau *Sogor Yun* menghasilkan dua timbre iaitu “pak” dan “ting” apabila ditabuh pada permukaan kulitnya. Timbre bunyi “pak” dihasilkan akibat tabuhan yang dilakukan ke atas permukaan kecil dengan menggunakan jari tangan kanan atau kiri yang bergantung kepada kesesuaian pemain. Begitu juga timbre bunyi “ting” dihasilkan daripada kesan tabuhan pada permukaan besar seperti mana berlaku keatas permukaan kecil.

Kumpulan alat muzik idiofon pula adalah alat yang diperbuat daripada bahan-bahan yang bergema apabila dipukul. Bahan-bahan itu tidak ditegangkan. Apabila bahan alat idiofon bergetar oleh sebab gerakan memukul atau cara lain, bunyi tertentu dikeluarkan.²⁸ Bahan-bahan yang sering dikaitkan untuk membuat alat muzik idiofon lebih berasas daripada bahan tembaga, besi, kayu, batu dan buluh. Oleh itu, didapati alat muzik yang dihasilkan mempunyai perkaitan rapat dengan alam semulajadi. Ini kerana kepercayaan animisme yang sehati dalam jiwa kedua-dua etnik minoriti itu.

Alat muzik idiofon yang penting adalah alat gong. Alat gong yang dipanggil *Ching Chengs* dan boleh dibahagikan kepada dua kumpulan iaitu gong yang bercembung dan gong yang permukaan rata. Alat gong yang bercembung ditengahnya menghasilkan bunyi yang bergema dan berdegung apabila dipalu dengan menggunakan kayu pemalu yang hujungnya dibalut dengan kain. Manakala, gong yang permukaan rata menghasilkan bunyi yang nyaring apabila dipalu dengan kayu yang hujungnya juga dibalut dengan kain.

Alat *Ching Chengs* terdiri daripada pelbagai bentuk gong. Ini kerana ia dapat menghasilkan pelbagai nada bunyi yang dikehendaki dalam upacara ritual dan repertoire. Alat gong itu terdiri daripada gong besar dipanggil *ama* yang bermaksud bapak, gong bersaiz sederhana dipanggil *ami* yang bermaksud emak dan gong bersaiz kecil pula dipanggil *amay* iaitu bermaksud kakak. Kadang kala panggilan alat gong juga berdasarkan nada tekanan tinggi atau rendah bunyi yang dihasilkan iaitu *ania* bermaksud nada rendah, *krak* pula bermaksud nada tekanan sederhana dan terakhir

nada tekanan tinggi pula dipanggil *mong*.

Alat *Cheng Chings* yang popular dan penting dalam upacara ritual dan repertoire adalah yang diperbuat daripada tembaga dan buluh. Alat gong yang diperbuat daripada tembaga adalah terdiri daripada ensembel *Cheng T'rum*, *Cheng M'nhum*, *Cheng Arap* dan *Cheng So*. Di mana, ensembel *Cheng T'rum* dan *Cheng M'nhum* dimainkan oleh etnik minoriti Jarai. Manakala, ensembel *Cheng Arap* dan *Cheng So* pula amat popular di kalangan etnik minoriti Bahnar.

Dalam etnik minoriti Jarai, ensembel *Cheng T'rum* merupakan ensembel gong yang penting di dalam upacara ritual dan repertoire. Ensembel *Cheng T'rum* bermaksud tiga biji gong yang bercembung ditengahnya iaitu gong *ania*, *krak* dan *mong* kerana menghasilkan nada bunyi yang berbeza. Ensembel *Cheng T'rum* dipalu dengan menggunakan kayu pemalu yang dibalut dengan kain dihujung kayu itu. Keunikan alat pemalu yang digunakan untuk memalu gong *ania* diperbuat daripada organ sex kerbau jantan yang dikeringkan dan dihujungnya dibalut dengan kain dan disambungkan pula kepada sebatang kayu.

Manakala, ensembel *Cheng M'nhum* pula adalah bermaksud gong jamuan minum arak. Ensembel *Cheng M'nhum* boleh dibahagikan kepada dua bahagian iaitu bahagian pertama terdiri daripada tiga biji gong bercembung iaitu gong *ania*, gong *krak* dan gong *mong*. Bagi bahagian kedua pula terdiri daripada enam biji gong tidak bercembung. Oleh itu, enam biji gong yang tidak bercembung akan dibahagikan lagi kepada dua kumpulan yang kecil iaitu gong bunyi tekanan rendah dan gong bunyi tekanan tinggi. Dua bahagian besar alat gong itu dimainkan secara bersama untuk menghasilkan bunyi yang menarik. Alat gong itu hanya dimainkan dalam menyambut perayaan dalam masyarakat mereka bagi memeriahkan majlis sahaja.

Bagi etnik minoriti Bahnar, ensembel *Cheng Arap* dan *Cheng So* juga dihasilkan daripada tembaga. Ini merupakan ensembel muzik gong yang penting dan popular dalam upacara ritual dan repertoire etnik minoriti itu. Ensembel ini hampir mempunyai persamaan dengan ensembel *Cheng T'rum* kerana turut mempunyai tiga biji gong yang bercembung ditengahnya iaitu gong *ania*, gong *chiel* dan gong *pot*. Gong *ania* merupakan gong bersaiz besar dan menghasilkan nada yang perlahan, gong *chiel* menghasilkan nada tekanan sederhana tinggi dan bersaiz sederhana besar dan gong *pot* pula menghasil bunyi tekanan tinggi dan mempunyai saiz yang kecil.

Manakala, ensembel *Cheng So* pula juga terdiri daripada tiga biji gong yang mempunyai permukaan rata ditengahnya. Selain itu, ia mempunyai bentuk saiz yang berbeza di antara satu sama lain dan menghasilkan nada bunyi yang berbeza apabila ketiga-tiga gong itu dipalu secara serentak.

Selain alat *Cheng Chings* yang diperbuat daripada tembaga, ia juga dihasilkan daripada buluh. Bagi alat yang diperbuat buluh juga penting dan popular dalam etnik minoriti Jarai dan Bahnar adalah terdiri daripada alat *Teh-ding* atau *Ton-ding*, *Ho Tut Ding* atau *Ho Tok Ding* dan *Ton Alao*. Dalam etnik minoriti Jarai dan Bahnar, *Teh-ding* dan *Ton-ding* diperbuat daripada batang buluh yang terdiri daripada tujuh jenis berlainan saiz iaitu berdasarkan panjang, sederhana panjang

dan pendek. Ini bertujuan menghasilkan nada bunyi yang berbeza apabila diketuk atau dipalu ke atas permukaan badannya. Cara memainkan alat muzik itu dengan memukul ke atas permukaannya dengan menggunakan kayu pemukul dengan tangan sebelah lagi akan memegang buluh supaya tidak bergerak atau bergetar selepas diketuk.

Ho Tut Ding dan *Ho Toh Ding* pula menggunakan buluh yang bersaiz panjang berbanding saiz buluh yang digunakan dalam *Teh-ding* dan *Ton-ding*. Alat muzik *Ho Tut Ding* juga terdiri daripada tujuh batang buluh yang berlainan saiz. Begitu juga, cara memainkan alat muzik itu sama dengan cara yang dimainkan ke atas alat muzik *Teh-ding* dan *Ton-ding*.

Kumpulan alat muzik aerofon terdiri daripada alat muzik yang mengeluarkan bunyi akibat daripada udara yang bergetar. Alat muzik ini dikenali sebagai alat tiup yang terdiri daripada badan yang berbentuk tiub dan satu alat tertentu yang menyebabkan getaran dalam tiub itu.²⁹ Bahan-bahan yang biasanya digunakan untuk membuat alat muzik aerofon adalah seperti buluh, kayu yang ditebuk lubang dibahagian dalamnya dan daun yang bersaiz besar yang digulung memanjang.

Alat aerofon yang penting sebagai alat iringan atau dimainkan secara solo yang diperbuat daripada buluh. Alat muzik itu dipanggil oleh etnik minoriti Jarai ialah *Ding* dan etnik minoriti Bahnar pula memanggil *Ding Pong* atau *Pah Pong*. Hanya seorang pemain alat muzik itu dengan cara menepuk dua belah tangan pada bahagian lubang pada alat muzik itu. Ini bertujuan menghasilkan udara pada buluh yang telah diikat sebanyak tujuh batang buluh yang berlainan saiz. Ini kerana setiap buluh itu telah ditetapkan saiz panjang untuk membezakan atau menghasilkan nada bunyi yang tinggi, sederhana dan rendah semasa ditepuk. Oleh itu, buluh yang panjang dan bersaiz besar menghasilkan nada bunyi yang rendah berbanding dengan buluh yang pendek dan bersaiz diameter kecil.

Selain itu, terdapat juga alat muzik yang diperbuat daripada buluh tetapi menghasilkan bunyi dengan cara tiupan. Ini berbeza dengan cara memainkan alat *Ding* atau *Ding Pong*. Alat muzik itu dipanggil *A Vong* oleh etnik minoriti Jarai dan Bahnar. Alat *A Vong* juga terdiri daripada tujuh atau dua belas buluh yang berlainan saiz panjang dan diameter yang berbeza dengan terbuka pada kedua-dua belahnya. Saiz buluh yang paling panjang sekali yang digunakan kira-kira 80 sentimeter panjang. Manakala, saiz panjang buluh yang pendek pula ialah kira-kira 20 sentimeter panjang. Alat *A Vong* dimainkan pada kawasan terbuka dengan pengaliran atau tiupan angin yang kuat. Ini menyebabkan kedudukan atau posisi alat *A Vong* semasa dimainkan sentiasa berubah-ubah kerana mengikut aliran angin.

Etnik minoriti Jarai dan Bahnar turut mempunyai alat tiupan yang diperbuat daripada buluh yang saiz kecil seperti *Chul*, *A Ala*, *Hol*, *Pi*, *Voong*, *Hiho*, *To Not*, *To Diep* dan *Rang Leh*. Di antara alat tiupan itu, alat *Pi*, *Chul* dan *A Ala* merupakan alat tiupan yang sering digunakan dalam ensembel muzik upacara ritual atau repertoire. Ini kerana alat muzik tiupan itu hanya bertindak sebagai alat melodi. Misalnya, alat *Pi* yang dimainkan oleh etnik minoriti Jarai mempunyai saiz panjang kira-kira 30 sentimeter dan diameter pula kira-kira dua sentimeter.

Alat *Pi* mempunyai tiga lubang di bahagian atasnya dan satu lubang lagi di bahagian bawah yang bertindak sebagai mengawal pengaliran udara yang sentiasa buka dan tutup oleh ibu jari tangan peniup. Udara yang terhasil itu adalah daripada tiupan yang dihasilkan melalui mulut peniup dengan udara mengalir keluar dan pada masa yang sama ketiga-tiga lubang dibahagian atas sentiasa buka dan tutup mengikut melodi lagu yang dimainkan. Kadang kala, didapati alat muzik itu dimainkan secara solo oleh kedua-dua etnik minoriti itu pada waktu lapang.

Kumpulan alat muzik yang terakhir diklasifikasikan dalam alat muzik etnik Jarai dan Bahnar adalah terdiri daripada kumpulan alat muzik kordofon.³⁰ Kumpulan alat muzik kordofon adalah merupakan alat muzik yang menghasilkan bunyi daripada tali yang bergetar. Tali dipasangkan pada badan alat dan ditegangkan dengan kuat. Dalam etnik minoriti Jarai dan Bahnar, alat muzik bertali yang dipasang pada buluh juga salah satu alat muzik yang popular. Alat muzik itu dipanggil oleh etnik minoriti Jarai ialah *Goong Rel*. Manakala, etnik minoriti Bahnar pula memanggil sebagai *Goong Der*. Badan alat muzik itu diperbuat daripada buluh yang bersaiz panjang kira-kira satu meter panjang dan diameter pula kira-kira 12 sentimeter. Terdapat tiga tali dipasang pada badan alat muzik itu dengan ditegangkan oleh pemutar yang dipasang pada bahagian hujung alat muzik itu. Pemutar itu biasanya diperbuat daripada kayu atau buluh.

Manakala, di bahagian tengah badan alat muzik itu terdapat lubang yang bertindak sebagai mengawal bunyi akibat daripada getaran tali yang dipetik untuk menghasilkan nada bunyi. Bagi menghasilkan bunyi alat muzik itu, tali dipetik dengan menggunakan jari tangan terutamanya ibu jari tangan kanan dan kiri. Oleh itu, dua jari tangan kanan dan kiri akan bertindak sebagai memegang badan alat muzik itu daripada bergegar atau bergerak semasa ia dipetik. Alat *Goong Rel* dan *Goong Der* biasanya dimainkan oleh golongan remaja dan kanak-kanak lelaki sahaja. Namun begitu alat muzik *Goong Rel* dan *Goong Der* juga dimainkan dalam repertoire atau mengisi masa lapang bagi golongan dewasa selepas penat bekerja di siang hari.

Selain daripada alat *Goong Rel* terdapat juga alat muzik yang dipetik dalam etnik minoriti Jarai dan Bahnar. Alat muzik itu dipanggil *Bro* oleh etnik minoriti Jarai. Manakala, etnik minoriti Bahnar pula memanggil *Broh*. Alat muzik *Bro* hanya dimainkan secara solo dalam repertoire sahaja. Struktur alat muzik *Bro* boleh dibahagikan kepada dua bahagian iaitu badan dan leher.

Badan alat muzik *Bro* diperbuat daripada kayu yang dibentuk separuh bulat dan permukaan atasnya mempunyai corong. Ini bertujuan batang buluh yang bertindak sebagai leher dilekatkan ke atasnya. Begitu juga, terdapat dua tali ditegangkan oleh dua pemutar yang berada di hujung leher alat muzik itu. Pemutar itu diperbuat daripada buluh atau kayu yang dibentuk kecil. Manakala, dua tali yang ditegangkan mempunyai fungsi tertentu iaitu tali pertama berfungsi menghasilkan nada bunyi yang tinggi dan tali kedua pula menimbulkan bunyi yang rendah apabila dipetik. Alat muzik *Bro* dimainkan secara solo dalam repertoire.

FUNGSI ALAT MUZIK

Alat-alat muzik yang dihasilkan oleh etnik minoriti Jarai dan Bahnar mempunyai fungsi tersendiri. Ini kerana, setiap alat muzik yang dihasilkan selari dengan corak kehidupan etnik minoriti Jarai dan Bahnar yang berkaitan dengan alam semulajadi. Oleh itu, alat muzik yang dihasilkan oleh etnik Jarai dan Bahnar mempunyai beberapa fungsi iaitu di antaranya adalah seperti mengiringi majlis ritual dan repertoire, memberi status kepada pemiliknya, magis dan sakral dan hiburan.

Fungsi utama alat muzik etnik minoriti Jarai dan Bahnar adalah berfungsi sebagai mengiringi dalam majlis upacara ritual dan repertoire. Ini disebabkan setiap upacara ritual yang dijalankan oleh etnik minoriti Jarai dan Bahnar memerlukan alunan bunyian muzik bagi mempercepatkan tindakbalas upacara ritual itu. Misalnya, alat gendang dan gong merupakan alat muzik yang penting dalam upacara ritual. Ini menyebabkan alat gendang dan gong tidak dapat dipisahkan dengan upacara ritual. Semasa upacara ritual sedang berlangsung didapati alat gendang dan gong sentiasa dimainkan sehingga upacara ritual telah selesai. Bunyi yang dihasilkan daripada gendang dan gong dapat menimbulkan keadaan yang diperlukan dalam upacara ritual. Ini kerana pada permulaan upacara ritual dimulai dengan tabuhan gendang dalam beberapa minit, kemudian barulah diikuti oleh bomoh dengan memulakan bacaan jampi mantera. Begitu juga, alat gong akan dipalu selepas tabuhan gendang dan dimulai apabila bomoh mula membaca jampi mantera. Pada upacara ritual, alat gong akan bertindak sebagai melodi.

Menurut kepercayaan etnik minoriti Jarai dan Bahnar, bunyi-bunyiab yang dihasilkan daripada alat gendang dan gong dapat melicinkan proses upacara ritual.³¹ Ini kerana, bunyi yang terhasil daripada gendang dan gong dapat menarik semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang turut serta dalam upacara ritual. Oleh itu, upacara ritual amat memerlukan semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang untuk meminta pertolongan, meminta restu atau membantu mereka menyelesaikan masalah yang hadapi oleh etnik minoriti itu. Ini menyebabkan iringan bunyian muzik dalam upacara ritual amat diperlukan bagi menjayakan proses upacara ritual.

Manakala, fungsi kedua adalah seperti meninggikan status pemiliknya di kalangan masyarakat mereka. Etnik minoriti Jarai dan Bahnar mempercayai bahawa pemilikan alat muzik seperti gendang dan gong boleh meninggikan status atau kedudukan mereka dalam masyarakat.³² Ini kerana, gendang dan gong merupakan alat muzik yang sukar dihasilkan berbanding dengan alat muzik lain. Ini kerana, membuat alat gendang dan gong memerlukan kos yang tinggi. Ini disebabkan bahan-bahan untuk menghasilkan alat gong sukar diperolehi. Misalnya, menghasilkan alat gong memerlukan bijih besi dan bijih timah bagi membentuk tembaga. Oleh itu kesukaran untuk membuat alat muzik itu menyebabkan alat gong dikatakan mampu menaikkan status pemiliknya sekiranya memiliki alat gong dalam jumlah yang banyak.

Etnik minoriti Jarai dan Bahnar yang biasanya memiliki gendang dan gong hanya terdiri daripada golongan pemerintah iaitu ketua suku atau ketua kampung. Mereka akan meletakkan gendang atau gong di hadapan rumah mereka sebagai

tanda penghormatan atau simbol kekayaan. Setiap penduduk kampung yang ingin berjumpa dengan ketua kampung perlu memberi penghormatan terlebih dahulu kepada alat muzik sebelum memasuki kediaman itu. Selain itu dengan memiliki alat-alat muzik itu akan menggambarkan kekayaan yang dimiliki oleh pemiliknya. Begitu juga, mereka akan lebih dihormati dan kedudukan mereka dalam masyarakat lebih tinggi berbanding sebelumnya.

Selain itu, alat-alat muzik juga berfungsi sebagai magis dan sakral terutamanya alat gendang dan gong. Ini kerana, etnik minoriti Jarai dan Bahnar mempercayai bahawa alat gendang dan gong dikatakan mempunyai magis dan sakral. Selain itu, kepercayaan animisme yang sebatipada pada diri mereka turut mengatakan bahawa alat gendang dan gong mempunyai magis dan sakral didalamnya. Ini kerana etnik minoriti Jarai dan Bahnar mempercayai bahawa alam semulajadi turut didiami semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang. Ini bermakna bahan-bahan yang diperolehi untuk menghasilkan alat gendang dan gong turut didiami semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang di dalamnya. Ini disebabkan bahan-bahan menghasilkan alat-alat muzik itu diperolehi daripada alam semulajadi. Ini menyebabkan alat gendang dan gong amat sesuai dimainkan dalam upacara ritual pemujaan seperti puja hutan, tanah, kampung, hujan dan puja roh nenek moyang.

Menurut kepercayaan etnik minoriti Jarai dan Bahnar, semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang yang mendiami alat gendang dan gong dapat membantu mereka menarik semangat luar masuk ke dalam upacara ritual.³³ Selain itu, bunyi-bunyian yang dihasilkan daripada alat gendang dan gong dikatakan dapat melemahkan atau memujuk semangat jahat daripada mengganggu kehidupan mereka. Ini menyebabkan alat gendang dan gong mempunyai patang larang dan tidak boleh dilanggari. Sekiranya dilanggari akan memberi kesan yang kurang baik atau membawa bencana kepada masyarakat itu. Ini bermaksud alat-alat muzik yang terdapat dalam etnik minoriti Jarai dan Bahnar perlu dihormati kerana magis dan sakral di dalamnya.

Alat muzik dalam etnik minoriti Jarai dan Bahnar turut berfungsi sebagai alat hiburan. Alat-alat muzik digunakan sebagai alat mengiringi repertoire yang dipersembahkan semasa menyambut pesta dan perayaan. Alat-alat muzik biasa yang dimainkan terdiri daripada gendang, gong, gitar dan serunai. Bunyi-bunyian muzik yang dihasilkan daripada alat-alat muzik itu dapat memberikan suasana kegembiraan dan hiburan kepada mereka. Ini berbeza dengan upacara ritual yang hanya menggunakan beberapa alat muzik. Mereka memainkan alat-alat muzik sambil menari dan menyanyi. Hiburan ini dinikmati setelah penat bekerja sepanjang hari. Kadang kala di waktu lapang, mereka juga memainkan alat-alat muzik untuk menghiburkan hati sambil menghilangkan rasa letih dan bosan.

KESIMPULAN

Etnik minoriti Jarai dan Bahnar merupakan dua etnik minoriti yang dominan di kawasan tanah tinggi tengah Vietnam. Etnik minoriti Jarai dan Bahnar mendiami hampir sebahagian provinsi-provinsi di tanah tinggi tengah Vietnam. Etnik minoriti Jarai dan

Bahnar amat mempercayai kepada kuasa alam semulajadi. Kepercayaan kepada alam semulajadi sering dikaitkan dengan kepercayaan animisme. Ini kerana kepercayaan animisme berkaitan dengan kuasa luar biasa pada tumbuhan, bentuk muka bumi dan haiwan. Ini dipercayai kuasa yang terdapat pada tumbuhan, bentuk muka bumi dan haiwan yang banyak mempengaruhi kehidupan mereka. Ini menyebabkan mereka mempercayai bahawa pokok besar, rumpun buluh, batu besar, besi, bukit dan hutan tebal mempunyai kuasa yang menentu atau mengawal kehidupan mereka. Ini menyebabkan mereka mempercayai bahawa semua elemen itu didiami semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang.

Oleh itu, kepercayaan animisme yang sebatu dalam jiwa mereka telah melahirkan upacara ritual dan repertoir dalam masyarakat mereka. Etnik minoriti Jarai dan Bahnar mengadakan upacara ritual untuk memujuk dan mendampingi supaya dapat mengimbangi kuasa yang terdapat pada pokok besar, rumpun buluh besar, batu besar, besi, bukit dan hutan tebal. Ini menyebabkan kepercayaan animisme yang berpusat kepada semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang telah menyebabkan upacara ritual dan repertoir amat diperlukan untuk mengawalinya, Pengaruh yang kuat yang terdapat pada semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang telah menyebabkan mereka menciptakan alat-alat muzik yang berasaskan alam semulajadi untuk digunakan dalam upacara ritual.

Penciptaan alat muzik dalam etnik minoriti itu bertujuan mempercepatkan tindakbalas dalam upacara ritual dan mengiringi dalam repertoir. Etnik minoriti Jarai dan Bahnar mempercayai semangat, makhluk halus dan roh nenek moyang yang mendiami di alam semulajadi dapat memberi pertolongan kepada mereka. Ini kerana, bahan-bahan seperti kayu dan buluh untuk menghasilkan alat-alat muzik itu sendiri diperolehi daripada alam semulajadi. Oleh itu terdapat pelbagai alat muzik yang dihasilkan dan digolongkan dalam kumpulan alat muzik seperti membranofon, idiofon, aerofon dan kordofon. Selain itu, penciptaan alat muzik oleh etnik minoriti Jarai dan Bahnar adalah juga untuk memberi hiburan kepada mereka.

NOTAHUJUNG

1 Danny J. Whitfield, *Historical and Cultural Dictionary of Vietnam*. New York: The Scarecrow Press, 1976, hlm.2-251.

2 Temubual dengan Dr Thanh Phanh, Universiti Terbuka Vietnam, Ho Chi Minh City, 16 Julai 1999.

3 Laford, P. B, ed. *Semenanjung Indochina: Satu Pengenalan*, (terjemahan Mohd Zain Musa). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1996, hlm. 157-170.

4 Dr. Thanh Phanh, Op. Cit.

5 Laford, P. B, Op. Cit., hlm. 143.

6 Dewan Bahasa dan Pustaka, *Ensiklopedia Sejarah dan Kebudayaan Melayu*. Kuala

Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1999, hlm. 254-256 dan 1153-1155.

- 7 Dr. Thanh Phanh, *Op. Cit.*
- 8 *Ibid.*
- 9 Laford, P. B, **Op. Cit.**, hlm 144-145.
- 10 Dr. Thanh Phanh, *Op. Cit.*
- 11 *Ibid.*
- 12 *Ibid.*
- 13 *Ibid.*
- 14 *Ibid.*
- 15 *Ibid.*
- 16 *Ibid.*
- 17 Danny J. Whitfield, **Op. Cit.**, hlm. 3-5.
- 18 Dr. Thanh Phanh, *Op. Cit.*
- 19 *Ibid.*
- 20 *Ibid.*
- 21 *Ibid.*
- 22 *Ibid.*
- 23 *Ibid.*
- 24 Denis Arnold, **The New Oxford Companion to Music**. Vol 1, A-J, New York: University of Press, 1995, hlm. 936-938.
- 25 Stanley Sadie, **The Grove Dictionary of Musical Instruments**. London: Macmillan Published Limited, 1980, hlm. 642.
- 26 Temubual dengan Dr Thanh Phanh, *Op. Cit.* Lihat juga Pham Duy, **Nhanc O Viet Nam [Muzik Rakyat Viet Nam]**. Ho Chi Minh: Dac Khao Ve, 1972.
- 27 Temubual dengan Kplang Yang, Pusat Kebudayaan Etnik Minoriti Ho Chi Minh, Ho Chi Minh City, 5 Ogos 1999.

- 28 Denis Arnold, **Op. Cit.**, hlm 936-937.
- 29 **Ibid.**, hlm. 937.
- 30 **Ibid.**, hlm.936-937.
- 31 Dr Thanh Phan, **Op. Cit.**
- 32 **Ibid.**
- 33 **Ibid.**